

għad dawnna, kif San Pawl għammed lillhom, kienu jgħammdu lill-oħrajn. Għalhekk ma baqax ħaj il-ghidut fu-k il-magħmudija: għax San Pawl b'idejh għammed ftit nies, u lill Insara l-oħra għammduhom il-Pres biteri, kull wieħed fir-raħal tiegħu.

Minn dan li rajna, jiftihem li min-

cal li i-Grotta ta' San Pawl tar-Rabat hija lewwel knisja Nisranija ta' Malta, qal sewwa. Il-ghidut tar-Rabat, id-dekumenti ewlenija tad-drawwiet tal-Insara, il-post in-nifsu, jaqblu ħaga b-haga, u b'dan juru li kien hekk.

(*Jibqa' għal ġarġa oħra*)

L-Istorja ta' San Pawl

(*Jorbot mal-Ġħadd ta' qabel*)

F'Bereja wkoll kien hemm il-Lhud u kellhom sinagoga, u Pawlu u Silas nhar is-Sibt marru hemm, għat-tislija. Il-Lhud ta' Bereja kienu aktar nies sewwa mil-Lhud ta' Salonki, u lil Pawlu semghuh bil-qalb u kienu jmorru jfittxu fil-Kotba biex jaraw jekk dak li qal hu kienx minnu. U ġhadd kbir fosthom emmnu; u emmnu wkoll ġhadd kbir ta' rgiel u nisa Pagani li kienu mxerkin mal-Lhud.

Malli semgħu dan il-Lhud ta' Salonki, marru Bereja biex jaqalgħu l-ghakkux. Imma l-Insara ta' hemma tgħawhomx żmien, għalhekk lil Pawlu bagħtuh Ateni u lil Silas u lil Timotju, għal dak il-ħin, żammew-hom hemm, bil-hsieb li jibagħtuhom jilħqu lil Pawlu mill-aktar fis.

Pawlu baqa' jistenna lil shabu f'Ateni, u nhar ta' Sibt kien imur jgħallek l-Lhud fis-sinagoga. U kif kien Ateni qabduh dwejjaq kbar, meta ra kif belt kbira u sabiha bhal dik, mgħammra min-nies għorrief, kienet mogħtija kollha kemm hi għal qima ta' l-allat ħżiena. Għalhekk ma felahx aktar u beda johrog kuljum fis-suq u jgħallek fuq Gesù Kristu lin-njes li kienu jkunu miġbura hemm. Semgħu bih il-Filosfi ta' hemm, u ghall-ewwel ma setgħux jifhmuh. Imma mbagħad deħrilhom li kien gie

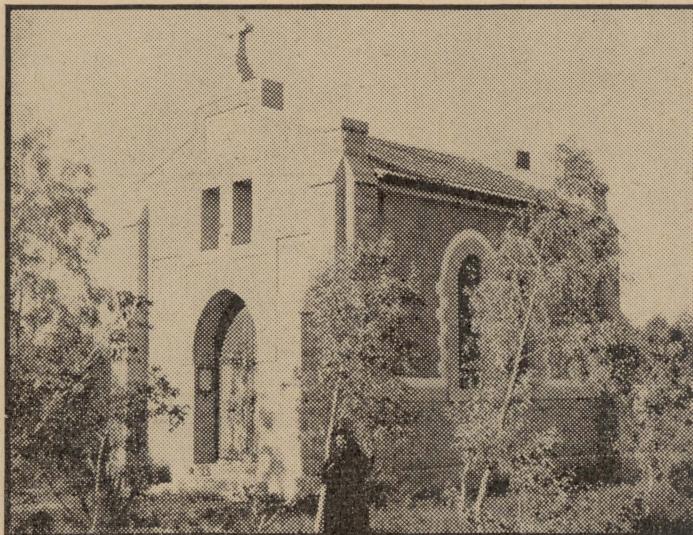
biex idħħal fid-din tagħhom xi allat godda. Għalhekk darba haduh fl-Arjupagu, biex jfissrilhom sewwa dak li ried jghid.

L-Arjupagu kien għolja żgħira qrib il-belt, fejn fil-qedem kien jingħata l-qada tal-mewt, imma fiż-żmien li kien hemm Pawlu, kien qisu mitluq. Il-Filosfi haduh hemm biex ikunu mbegħda mill-hsejjes tan-nies, halli jifhmuh sewwa. Pawlu, waqaf f'nofshom u qalilhom li kif kien miexi mat-toroq kien ra wieqaf maqdes imsemmi għal “alla-bla magħruf”, u qalilhom li dak Alla-bla-Magħruf, kien gie jgħarraf fulhom huwa. Ftit ftit fi klienu wasal f'Gesù Kristu u fil-qawma ta' l-imwiet, uħud minn dawk il-Filosofi bdew jidħku bih, u oħra, biex ma jreghxuwx wisq, qalulu li għal dik id-darba biż-żejjed; jerġġu jisimgħu darba oħra. Imma xi ftit nies emmnu u saru Nsara wkoll. Kienet ir-Rebbiegh jew is-Sajf tas-sena W. Kristu 51.

Pawlu sab li Ateni ma kienitx għal-qa tajba biex fiha jinżara' d-Din Nisrani, għax kien hemm wisq għerf tad-dinja. Għalhekk telaq minn hemm u mar Korint, li kienet belt mimlija b'kull xorta ta' żena. Kif kien hemm iltaqa' ma' wieħed Lħudi, li ismu bir-Rumi kien Akwila u isem martu Pris-

ka, jew Priskilla. Dawn kienu għad-hom kemm waslu minn Ruma fejn l-Imperatur Klawdju kien keċċa l-Lhud kollha. Pawlu feraħ meta Itaqqa' ma' dawn, ghax kien bata minn kollox, sahansitra l-ġuħiġi meta kien f'Ateni, u dawn it-tnejn min-nies li aktarx kienu Nsara, kienu nissieġa; u Pawlu mar-id-dar tagħhom u qagħad jinseġ magħhom. Kull nhar ta' Sibt kien imur is-sinagoga tal-Lhud u jfisser il-

mu Titus Justus, li kellu daru tmiss mas-sinagoga. Dak iż-żmien waslu f'Korint Silas u Timotju, minn Bereja, fil-Makedonja. Pawlu għamel ġħadd kbir ġmielu ta' Nsara f'dib-belt, fosthom Krispus, li kien rajjes tas-sinagoga. Imma kotra kbira minn dawk li saru Nsara kienu nies kajmani, imdorrija f'kull xorta ta' ħtijiet, bħal ma kitbilhom wara Pawlu nnifsu (ara l-Ewwel Ittra lill-Korin-

Kappella tal-Frangiskani mibnija fuq il-post fejn San Pawl ra lil Gesù Kristu, u biddel ħajtu fit-triq ta' Damasku, fis-Suriya.

Ligi u dejjem fit-tagħlim tiegħu jdaħ-hal lil Kristu u kienu jisimghu ukoll dawk il-Griegi li kienu jmorru s-sinagoga jissieħbu mal-Lhud. Imma hemm ukoll il-kotra tal-Lhud ma riedu jisimghu. Għal hekk Pawlu qa-lilhom: "Jien id-dmir tiegħi magħ-kom għamiltu. Hti ja tagħkom li ma tridux tisimghu. Minn issa l-quddiem sa mmur għand il-Pagani." U beda jmur jgħalliem fid-dar ta' wieħed jis-

tin, VI 9-11).

Ix-xogħol ta' Pawlu f'Korint mar-tajjeb, ghax hemm rawwem hafna Nsara (u f'dak iż-żmien ukoll kiteb iż-żewġ Ittri lis-Salonkin, bejn is-snini 51 u 52), imma hu mar hażin, ghax biex seħħet dil-hidma kellu jbati tbat-tin kbira.

Imma Alla sabbru, ghax kellu dehra fejn Gesù għamillu l-qalb, u qallu: "Ara li ma tibżax! Hadd ma

jaghmilek deni, ghax jiena ninsab mieghek. Ibqa' xandar il-kelma tiegħi
ghax f'dil-belt għandi ħafna nies im-
hejjija biex isiru Nsara." U hekk
Pawlu ma qatax qalbu u baqa' jgħal-
lem.

Imma wara żmien il-Lhud ta'
hemm qabdu lil Pawlu u ħaduh qu-
djem il-Ḥakem Ruman, Gallus, u
xlewh li kien qiegħed jgħallem tagħ-
lim li ma kienx jaqbel mal-Ligi tagħ-
lim.

telaq minn hemm, ma' Akwila u
martu Priska. Wasal f'belt jisimha
Efesu u nhar is-Sibt dahal is-sinagoga
jgħallem. Il-Lhud talbuh joqgħod ftit
f'dik il-belt, imma hu ma riedx, biss
wegħedhom li kellu jarġa' jigi. Halla
hemm lil Akwila u Priska u hu tħall
bil-bahar lejn Kajsarija tal-Palestina
minn fejn tala' sa Gerusalem isellem
lix-Xjuh tal-Insara, u minn hemm
raġa' mar Antjokja tas-Surija mill-

*It-Triq id-Drittta f'Damasku, fejn San Pawl qagħad tlett
ijjiem isum u jitlob 'l Alla wara li biddel ħajtu.*

hom. Il-Ḥakem imma keċċihom minn
quddiemu u qalilhom li fi ħwejjeg
bhal dawn ma riedx jindahal. Habat
ħażin ir-rajjes il-ġdid tas-sinagoga
(dak li lahaq minn wara Krispus) li
aktarx kien hu li resaq jixli lil Pawlu.
Għax ħatfuh in-nies u tawh xebgħa
quddiem il-Ḥakem, u dan ma kellim-
hom xejn.

Pawlu b'kolloq qagħad Korint sena
u nofs. Wara x-xili tal-Lhud, imma

ġidid.

Din kienet it-Tieni dawra ta' Pawlu
biex iħabar il-Bxara ta' Gesù Kristu.
Dawra li damet xi ħażja anqas jew
iżżejjed minn tliet snin.

Pawlu qagħad f'Antjokja tas-Surija
għal ftit xhur; u minn hemm wara
li strieh ftit, aktarx fir-Rebbieħha
tas-sena 53, tħall mill-ewwel lejn il-
Galatija u l-Frigja u wasal mill-ġdid
f'Efesu, kif kien ftiehem mal-Lhud

It-Tielet u l-ahħar safra ta' San Pawl, biex ixerred mal-dinja l-Bxara tal-Miġja ta' l-Iben t'Alla.

ta' hemmhekk. Jigifieri, meta ghadda l-iġbla tat-Tawru, ma darx biex iżur l-Insara li kien għamel fl-ewwel safra, f'Derbe, Listra, u Ikonju: imma tala' 'l fuq, iżur l-Insara, li kien għamel fit-tieni safra.

Meta wasal Efesu, sab il-ħbieb tiegħu li kien halla qabel: Akwila u martu Priska, u sab hemm ukoll, bla

hsieb, tnaxer Nisrani. Dana ġara għax wieħed Lhudi ta' Alexandra, jismu Apollos, li kien jaf biss il-magħmudija ta' Gwanni l-Għammied, kien mar Efesu u beda jgħallek it-tewba u l-magħmudija għal maħfraf tad-dnubiet (jigifieri li n-nies kellhom ibiddlu hajjithom, biex Alla jaħfri-hom dnubiethom). Apollos kien telaq

minn Efesu u mar Korintu; meta telaq dan, wasal Pawlu u sab lil dawk l-Insara li kien ghamel Apollos, mghammdin biss. Pawlu ghal hekk ghallimhom il-bqija tal-Bxara ta' Kristu, u qiegħed idejh fuqhom, u niżlet fihom Ruħ il-Qodos.

Wara dan, Pawlu beda, bħal ma kien jagħmel dari, jidhol fis-sinagoga tal-Lhud nhar ta' Sibt u jghalleml. Kien jissielet mal-Lhud, bl-ilsien, biex ifehemhom li Gesù kien il-Messija li kellu jiġi. Dam sejjjer hekk għal tliet xħur, imma billi hafna Lhud webbsu rashom u ma riedux jisimghu, (aktarx għax is-Saltna t'Alla li habbar Gesù u li kien ixandar Pawlu, fid-dinja kienet saltna ta' tbatija), u minn fuq bdew imaqdru t-tagħlim Nisrani quddiem kulhadd, Pawlu telaqhom u ma baqax imur hemm. Lil dawk li emmnu, Lhud u m'humiex, qalilhom biex ma jidħlux aktar is-sinagoga, u hu beda jmur jghalleml fl-iskola ta' wieħed Grieg, jismu Tirannus. Dan Tirannus ukoll kien jehles it-tagħlim tiegħu f'xi l-hdax ta', fil-ghodu u johrog u Pawlu kien jidħol jghalleml it-tagħlim ta' Kristu, minn dak il-hin, sa xi l-erbgħa ta' wara nofs inhar; imbagħad warajn jarġa jidħol jghalleml Tirannus. Il-hajja ta' Pawlu, mela dak iż-żmien kienet hekk: filghodu kien joqghod f'dar Akwila, jinseg; u hu u jinseg, jahseb x'għandu jghalleml dik inhar: fil-hdax imur jghalleml dak li kien ikun haseb, sal-erbgħa, u wara jarġa jmur għand Akwila, jinseg mill-għid: U Alla bis-sahħha tiegħu, hemm f'Efesu, għamel wisq għegħubijiet. U meta Pawlu ma kienx ikun id-dar, kien sahansitra jieħdu xi biċċa hwejjeg tiegħu u jfejqu l-morda biha.

Għalhekk ix-xni ja ta' qdusitu xterdet ma' dawk l-inħawi, u kienu

jiġu għandu "għadd k'kbiż-żejt" nies, jistqarru eghmilhom il-ħażin u jitlobbu jgħammidhom u jagħmilhom Insara, biex jinħa frulhom dnubiet-hom. Ghadd ta' nies minn dawk li kienu jagħmlu s-sharijet, ġiebu l-kotba tagħhom u ħarquhom quddiem kulhadd, u hekk urew li kienu telqu l-hajja tat-taqriż tagħhom. Ix-xogħol ta' Pawlu f'Efesu kien mar tajjeb kemm jista' jkun, u bis-sahħha tiegħu fl-Asja kollha tnisslu u kibru għadd ta' Xirkiet, jew knejjes tal-Insara.

Meta Pawlu ra li d-Din Nisrani kien rabba l-egħruq sewwa fl-Asja (jigifieri kien hemm Xirkiet b'tagħlim tajjeb u mgħiba tajba, immexxijin minn irjus għaqlin u sieqda), beda jahseb biex jitlaq minn hemm. Għamel hsieb, mela biex jghaddi mill-Makedonja u Akaja u mbagħad jibqa' sejjjer Ġerusalem, u mbagħad, xi darba wara żmien isiefer u jmur sa Ruma... Qabel ma telaq, imma, bagħat quddiemu żewġ sebqin il-Makedonja, bieq x-jgħarrfu lin-nies bih, u jhejjulu t-triq qabel ma jalas. Dawn kienu żewġ Insara mill-ahjar: Timotju u Erastu.

Hawn, Luqa, il-kittieb tal-“Atti” jew “Għemil l-Appostli”, kiteb ġrajja sabiha; imma ta' min isaqsi, jekk dil-ġrajja ġratx wara li Pawlu kien haseb biex jitlaq, jew qabel, u ġieglekku biex jahseb li jitlaq minn Efesu, għad li m'hux magħruf sew. Dil-ġrajja hi din ta' hawn taħt.

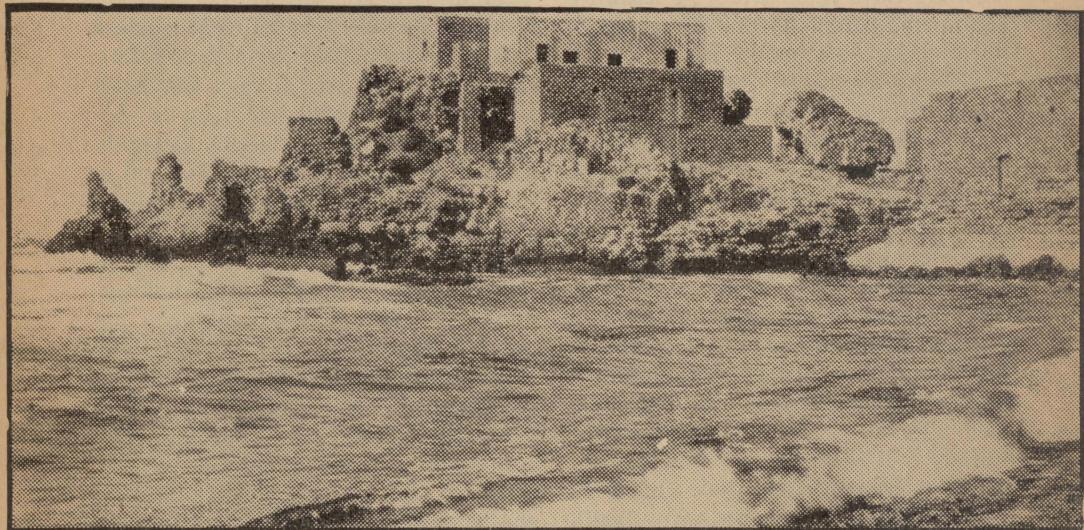
Wiesħed għani jismu Demetriju, kellu miegħu għadd ta' rġiel feddieda jigifieri jaħdmu l-fidda. Kienu jagħmlu mill-fidda knejjesiż żgħar u suriet żgħar ta' Djana, alla mara tal-Efesin, biex jinbiegħu liż-żawwarin, għal qima tagħha u bhala tifkira; u hekk, Demetriju kien jaqla' l-flus, u jqalla' l-l-haddiema li kellu miegħu. Billi f'Efesu u fl-iblet tal-Asja bit-thabbir

ta' Pawlu qalbu wisq nies u saru Nsara, li ma baqghux jemmnu fi Djana, il-biegh tal-fidda naqas. Ghall-hekk darba Demetriju ġabar il-fed-dieda u habbrilhom li htija ta' Pawlu kienu sa jiftaqru, għax in-nies ftit kienet għadha tixtri xogħol tal-fidda milli jagħmlu huma.

Il-haddiema bdew jgħajjtu, u n-nies ingabret u qamet għawa kbira. Qabdu żewġ Insara, Gaju u Aristarku, shab Pawlu, u garrewhom lejn it-Tijatru, u ressquhom quddiem il-

wixxa li għamiltu bia haqq, dħai fu fit-tigħiġib li jiġu fuqkom is-suldati Ru-mani u joqtlu xi qatla nies minnkom. Mela fittxu itilqu lejn djarkom, li ma jisfalkom agħar." U hekk kull hadd telaq minn hemm.

Din kienet it-tielet sena ta' Pawlu f'Efesu, jiġifieri hu qagħad hemm mill-ahħar tas-sena 54, il-55 u s-56 kolha sas-sajf tas-57. Wara t-tixwixa tal-feddieda, kellem u wissa lil kbarat tal-Insara u telaq minn hemm għal Makedonja.

Fdal mill-belt ta' Qajsarija, fil-Palestina, fejn San Pawl dam sentejn miżum mill-Hakem tal-Lhudija, qabel ma nbaqħat Ruma.

Kiecteb. Pawlu ried johrog u jmur jaq-beż għalihom, imma l-Insara ma hal-lewhx. Il-Kiecteb kien raġel tal-ghaq-qal, għalhekk meta għaraf x'kienet il-biċċa, qalihom hekk: "Ma kienx hemm għalfejn tqajjimu dit-tixwixa kollha, għax dawn iż-żewġt irġiel ma għamlu ebda għajjb lil Djana, alla tagħkom. Jekk xi hadd għamlil kom xi haġa, hawn il-Qorti miftuh, har-rukħ kif titlob il-Ligi. B'din it-tix-

Fil-Makedonja dar ix-Xirkiet jew knejjes tal-Insara ta' hemm, u ftit xħur wara, li għaddiehom l-aktar fil-belt ta' Filippi, nizel Korint, wara li l-Insara ta' hemm kien kitbilhom ir-raba' Ittra tiegħu — magħrufa bit-Tieni tal-Korintin — fejn għadda x-xitwa, bejn is-snini 57 u 58. F'dawn it-tielet xħur li qagħad f'Korint, kiteb ukoll l-Ittra lir-Rumin.

Għal ġabta tal-ewwel jiem ta' Marzu tas-sena 58, Pawlu kien għamel il-ħsieb li jitlaq minn Korint, fil-Greċċja, għan-naha tas-Surija. Imma l-Insara għarfuh li l-Lhud k-enu nasbulu biex hu u sejjer joqtlu. Għal dan, raġa' telaq lejn il-Makedonja biex isiefer lejn il-Palestina min-nahha oħra. Kellu mieghu xi Nsara mill-pajjiżi li kien żar: Sopatros minn Bereja; Aristarku u Sekondu minn Salonki; Gaju minn Derbe, u Tkiku u Trofmu mill-Asja. Imma dawn marru safra aqsar, u stennew lil Pawlu fi Traos (fit-Turkija). Pawlu u Luqa telgħu Filippi.

Meta kienu Filippi wasal il-Ġhid il-Kbir tal-Lhud, u wara t-tmient ijiem tal-btala, Pawlu u Luqa marru bil-bahar minn Neapolis għal Troas. Akтарx kien bahar hażin, ghax damu sejrin hamest ijiem. Fi Troas iltaqqiha ma shabbhom u qaqħdu jistriehu ġimħha. Is-Sibt wara nżul ix-xemx (li għal-Lhud kien il-bidu tal-Ħadd) l-Insara nġabru fid-dar fejn kien qiegħed Pawlu, għal ksur tal-ħobż jigħiġieri l-Ewkaristija, it-Tifkira tal-Aħħar Ghaxa ta' Gesù, jew Quddiesha ta' dak iż-żmien. Pawlu wkoll kellu jkellimhom għall-ahħar darba qabel ma jsiefer. Kienu qiegħdin ġewwa għorfa, fil-ħolli, u kien hemm żagħżugħ bil-qiegħda f'hogor ta' tieqa jis-sma lil Pawlu jitkellem. Iż-żagħżugħ tah ingħas, u waqqa' mit-tieqa u miet imma Pawlu talab fuqu u raġa' ha l-hajja. Pawlu wara qasam il-Ħobż, u fil-ħodu telaq għas-safra.

Pawlu mar bl-art u shabu marru bil-bahar: imbagħad ilkoll iltaqqiha f'belt jisimha Assos. Minn hemm

Pawlu u shabu rikbu l-ġifen u marru Mitilene. Il-ġħada baqgħu sej-riġ bil-bahar, quddiem il-gzira Kijos, imbagħad ghaddew qrib Efesu u waslu Samos, u l-jum ta' wara laħqu Miletu u niżlu l-art.

Kif kien Miletu, Pawlu, bagħat ghall-kbarat tal-Insara ta' Efesu, li tiġi qrib. U meta ġew u kienu miġ-bura flimkien qalılıhom dal-kliem: “Intom tafu kif ġibt ruhi sa mill-ewwel jum li rfist l-art tal-Asja: naqdi ’l Alla bil-qalb, fost it-tiġrib u t-tnas-sis tal-Lhud; tafu li qatt ma bżajt nagħmel dak li kont naf li hu ta' fejda għalikom: nghallimkom fil-berah, u ndur minn dar għal dar. Issa sejjer Gerusalem u ma nafx x'sa jsir minni. Naf biss li f'Gerusalem hemm irbit u moħqrija imhejjin għalija... naf li intom ma tarawnix aktar, għal hekk illum irrid nistqarr quddiem kom li jie-na safi magħkom... inwissikom ukoll li tharsu mid-denī lilkom u lil merħla tal-Insara li Alla hallielkom f'id-jejjem, għax wara tluqi jidħlu f'nofskom djieb qattila u ma jahfruha lil-hadd, la lil merħla anqas lilkom... għalhekk għassu sewwa, iftakru li jie-na għal tliet snin qatt ma waqfa li nivissi bil-qalb lil kull wieħed minn-kom... !”

U wara kliem iehor bħal dan, qaqħdu lkoll għarkubbnejhom, isellu u jit-tolbu ’l Alla flimkien u mbagħad q-aġġu u bdew jibku u jolfqu u jgħannu magħhom lil Pawlu u b'qalbhom maq-suma marru jwasslu sal-ġifen.

(*Jibqa għal ħarġa oħra*)